

УДК 330.341.1(477)

Т.С. ЗАДНІПРЯНА, аспірант ЗДІА, Запоріжжя

УМОВИ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сучасні підходи щодо підвищення інноваційної активності України, зазначено недоліки інноваційної політики. Зроблено наголос на необхідність створення інноваційної моделі розвитку нашої країни.

In the article modern approaches of innovation activity of Ukraine are showed, weak sides of innovation policy are examined, the necessity of creation of innovation model development of our country is given reason.

Ключові слова: інноваційна модель, інноваційний розвиток, наукомісткість, кризові явища, конкурентоспроможність

Вступ. Перехід до інноваційної моделі розвитку економіки - найхарактерніша ознака сучасного етапу розвитку світової економіки. Інноваційний шлях розвитку економіки України є найбільш досконалим засобом досягнення економічного зростання. Цим шляхом йдуть найбільш розвинені країни, і в Україні є всі передумови для його розвитку. В основі інноваційного розвитку закладений безперервний і цілеспрямований процес пошуку, підготовки та реалізації нововведень, які дають змогу не тільки підвищити ефективність функціонування суспільного виробництва, а принципово змінити способи його розвитку.

Постановка завдання. Інноваційна діяльність в умовах переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку набуває особливого значення. Охопивши різні аспекти ринкових відносин (виробничі, підприємницькі, соціальні, науково-технічні), інноваційний процес сприяє зростанню промислового виробництва, дає змогу підвищувати продуктивність праці, залучати до виробничої сфери нові резерви.

Проблема підвищення інноваційної активності на сучасному етапі розвитку економіки України є однією з основних частин глобальної проблеми підвищення ефективності суспільного виробництва і рівня добробуту народу. Нові ідеї і продукти, нові технології та організаційні рішення виводять підприємства з кризових ситуацій і гарантують їм фінансову стабільність. Інноваційна діяльність може і повинна стати одним із важелів виведення економіки України з кризової ситуації, адже науковий потенціал держави достатньо потужний.

Аналіз великої кількості робіт закордонних та вітчизняних науковців і дослідників цього питання показав провідне значення інновацій для економічного та соціального прогресу. Це обумовлює об'єктивну потребу поглибленого вивчення особливостей інноваційної діяльності в Україні. Актуальність цієї проблеми істотно зростає з урахуванням кризових явищ, пов'язаних з подоланням технічного відставання, переорієнтацією виробничого потенціалу на створення конкурентоспроможних виробництв у промисловості України тощо.

Слід зазначити, що досягнення конкурентоспроможності України в системі глобального світового господарства потребує посилення інноваційного спрямування промислової політики. За мету ставиться подолання суттєвої розбіжності між наявним потенціалом інноваційного розвитку (значні можливості для ефективних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт за показниками розвитку вищої освіти, рівня науково-дослідних установ, чисельності та кваліфікації вчених і інженерів тощо) та низькою ефективністю його, використання. Вочевидь, розв'язання поставленої задачі потребує глибокого осмислення сутності, характерних рис та сучасних особливостей розвитку національної інноваційної системи України, причому досвід розвинених країн доводить, що саме якісні перетворення в системній організації інноваційних процесів дозволять Україні перейти на новий щабель розвитку виробництва і сфери послуг.

Основним недоліком інноваційної політики залишається слабе фінансування і цільова спрямованість на управління технологічними процесами, а не на отримання кінцевого результату і забезпечення економічного зростання. Майже повна залежність української економіки від імпорту середньо - і високотехнологічних побутових товарів, як і від широкого асортименту продукції легкої промисловості, свідчить про вкрай низький рівень вітчизняного науково-технічного та виробничого потенціалу в цих галузях, що потребує пріоритетної уваги і підтримки держави, підприємств і організаторів науки.

Головну роль у підвищенні інноваційної активності підприємств відіграють вибір і реалізація відповідної стратегії інноваційного розвитку підприємства, ступінь забезпеченості підприємства тими чи іншими ресурсами в інноваційній сфері та якістю інноваційного менеджменту на самих підприємствах. Рівень інноваційної активності економіки країни обумовлений кількістю та питомою вагою інноваційно-активних підприємств, а також їхнім внеском у розвиток національної економіки, що безпосередньо пов'язані з ефективністю державної інноваційної політики і розвитком інноваційної інфраструктури в країні.

Інноваційна модель розвитку економіки - це модель, яка ґрунтується безпосередньо на одержанні нових наукових результатів і їх технологічному впровадженні у виробництво, забезпечуючи приріст ВВП переважно за рахунок виробництва та реалізації наукомістких продукції та послуг. Її головною метою є забезпечення підвищення конкурентоспроможності національної економіки за рахунок використання вітчизняного і світового науково-технічного та освітнього потенціалів [5, с 36].

Результати дослідження. Слід зазначити, що певні передумови для створення інноваційної моделі розвитку Україна вже має. Найважливішими тут є конкурентні переваги країни, до яких належать:

- вигідне географічне розташування стосовно транзиту ресурсів, товарів і переміщення людей, багаті природні ресурси, включаючи мінеральні, земельні, водні, енергетичні та інші;

- наявність в Україні світового рівня людського капіталу і можливість його збільшення за рахунок повернення у вітчизняну економіку значної кількості українських зарубіжних «заробітчани»;

- розвинута мережа ВНЗ і державних наукових організацій;

- достатньо високий освітній рівень населення;

- наявність наукових і виробничих досягнень світового рівня: ракетно-космічних технологій, літакобудування, матеріалознавства, виробництва штучних матеріалів тощо;

- високий рівень кваліфікації робітників обробної промисловості. Дослідження останніх років свідчать, що інноваційна модель економіки має складний характер. Вона складається з багатьох елементів, які знаходяться в динамічному взаємозв'язку. Головними елементами інноваційної моделі є такі [4, с В.Ковальчук]:

- система освіти та підвищення кваліфікації;

- система комерціалізації наукових знань та інновацій;

- система використання інновацій;

- система управління і регулювання інноваційного розвитку економіки.

Кожна з наведених систем відіграє свою роль у функціонуванні інноваційної моделі, без жодної з них неможливо досягти позитивних результатів. Проте, особливого значення набуває система управління і регулювання інноваційного розвитку як на державному, так і на галузевому, регіональному рівнях, а також безпосередньо на рівні підприємств і організацій. Зокрема, від державної політики залежать можливості і темпи розвитку всіх інших складових моделі. Причому, для інноваційної моделі характерна переорієнтація державного впливу

від прямого втручання в економічні процеси до переходу на ефективніші методи опосередкованого впливу: створення умов для зростання ринкового попиту на інновації; сприяння розвитку конкурентного середовища; надання пріоритетної підтримки розвитку освіти і науки; забезпечення захисту інтелектуальної власності; забезпечення підвищення якості робочої сили та випереджальної динаміки зростання її вартості та ін.

Знедавна наукові дослідження інноваційного змісту було спрямовано на визначення доцільності та вибір для України інноваційної моделі розвитку економіки як єдиного можливого шляху її динамічного соціально-економічного розвитку. Після наукового обґрунтування необхідності такого вибору і офіційного проголошення України країною з інноваційною стратегією розвитку акценти досліджень спрямовано на розробку і запровадження механізмів регулювання інноваційної діяльності і розвиток інноваційних процесів.

Для затвердження ефективної національної інноваційної моделі розвитку економіки необхідно:

- передбачити державні гарантії послідовної і відповідальної інноваційної політики;
- розвивати вже існуючі інноваційні структури і сприяти виникненню нових;
- створити ефективну систему інноваційного кредитування та інвестування;
- прийняти необхідні законодавчі документи щодо її правового і фінансового функціонування.

На даному етапі особливістю економіки України є не тільки поглиблення ринкових відносин, а й розширення виробництва в умовах обмежених матеріальних ресурсів. Розвиток промисловості України за останні роки, на жаль, характеризується низкою негативних явищ, зокрема основні виробничі фонди застаріли більш ніж на половину та разом з тим не оновлюються, розвалилася велика кількість підприємств хімічної промисловості, машинобудування, харчової промисловості та інші, знизилась ефективність праці та ефективність виробництва.

Для України на сучасному етапі її розвитку поняття інноваційної політики набуває іншого значення, ніж для країн, що розвиваються. Якщо для країн, що розвиваються, накопичення капіталу сприяє розвитку інноваційного потенціалу, здійснюваного через новаторські ідеї, то для України, навпаки, випереджаючі технічні і технологічні введення повинні бути направлені на подолання промислових криз в економіці, і інвестиції повинні бути направлені на розвиток виробництва. З цих позицій особливої актуальності набуває наукове

обґрунтування основних напрямів державної інноваційної політики, оскільки велика кількість питань удосконалення організаційно-економічних механізмів активізації інноваційної діяльності залишаються не вирішеними, і вимагають теоретичного, методичного і практичного рішення.

Інноваційна політика ґрунтується передусім на пріоритетах загальної економічної політики, включаючи в себе:

- законодавчу базу регулювання інноваційної діяльності;
- систему стимулювання інноваційного підприємництва через податкову й амортизаційну політику;
- створення науково-технічної інфраструктури.

При її формуванні виникають такі проблеми, як:

- забезпечення взаємозв'язку між економічними, соціальними й науково-технічними аспектами розвитку в межах єдиної інноваційної політики;
- врахування ступеня невизначеності інноваційних процесів;
- забезпечення оптимальності використання ресурсів на основі альтернативного прогнозування.

Враховуючи значення інноваційної діяльності для народного господарства України, необхідно створити на державному рівні фінансовий механізм підтримки інноваційного бізнесу, суть якого має полягати в забезпеченні такої величини прибутку на капітал у даному виді діяльності, яка була б не менша, ніж в інших галузях. Тобто слід створити максимально привабливі умови для вкладання капіталу у вітчизняний інноваційний бізнес.

При кризовій ситуації в економіці України, особливо в науково-технічній сфері; проблема фінансування інноваційної діяльності стає надто актуальною. В умовах бюджетного дефіциту сподіватися на державне фінансування неможливо. Реформування податкової системи може призвести до скорочення відрахувань на галузеві й міжгалузеві науково-дослідні роботи за рахунок собівартості продукції. Саме це джерело фінансування наукових досліджень використовується в Україні як основне на підприємствах державної (або з великою питомою вагою державної) форми власності.

Головною метою державної інноваційної політики повинно бути створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

Стратегічним завданням для нашої країни на найближчу перспективу є створення національної інноваційної системи з належною правовою базою та інфраструктурою для ефективної взаємодії держави, науково-технічної сфери, виробничого та підприємницького середовища.

За остання роки інноваційні процеси в економіці не набули вагомих масштабів, кількість підприємств, що впроваджують інновації, зменшується з кожним роком і становить зараз 12-14%, що менше в 3-4 рази, ніж в інноваційно розвинутих економіках. Наукоємність промислового виробництва знаходиться на рівні 0,3%, що на порядок менше від світового рівня [1, с 11]. При цьому майже третина коштів, що витрачаються на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю обладнання, в той час як на придбання прав на нову інтелектуальну власність або на проведення НДДКР витрати на порядок менші. Майже половина з інноваційних підприємств взагалі не фінансують проведення в інтересах свого виробництва наукових досліджень.

Проте низький рівень наукоємності вітчизняного виробництва визначається не тільки дефіцитом грошей або браком стимулів і пільг. Фундаментальне значення має структура економіки. В українській економіці домінують низькотехнологічні галузі виробництва, які природно відносяться до малонаукоємних галузей: добувна і паливна - 0,8-1%; харчова, легка промисловість, агропромисловість - 1,2%. У цілому в Україні домінує відтворення виробництва 3-го технологічного укладу (гірнична металургія, залізничний транспорт, багатотоннажна неорганічна хімія та ін.). Відповідно майже 95% вітчизняної продукції належить до виробництв 3-го та 4-го технологічних укладів. Зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7-1% [1, с 11].

Сучасні досягнення України в міжнародному вимірі конкурентоздатності економіки, рівня розвитку і особливо ефективності функціонування національної інноваційної системи є недостатніми для забезпечення сталого розвитку вітчизняної економіки, гарантованої національної безпеки, виходу в найближчій перспективі за рахунок економічного зростання на європейські стандарти життя українських громадян [1, с 4]. Таке становище обумовлено як браком коштів, так і відсутністю в останні роки дійової державної системи стимулювання інноваційної діяльності.

Висновок. З наведеного вище можна зробити висновок, що створення в Україні інноваційної моделі розвитку економіки вимагатиме величезних зусиль, ресурсів, політичної волі і високої мобілізованості суспільства. Успіх країни або підприємства залежить від здатності зайняти свою позицію на ринковому

просторі, запропонувати більш конкурентну продукцію, ніж інші учасники ринку. А це можливо лише за умов підтримки високої інновативності національної економіки та окремих підприємств.

Україна зможе перетворитися на високотехнічну державу з інноваційною моделлю економічного зростання за умови адекватності промисловості науково-технічним досягненням постіндустріального суспільства. Подолати суттєве відставання України від розвинених країн щодо продуктивності праці в усіх сферах народного господарства, поновити основні фонди, впровадити енерго- і матеріалозберігаючі технології можна тільки на основі промислових інновацій. Створення цілісного промислово-науково-технологічного комплексу сприятиме повному задоволенню внутрішніх потреб країни та експорту наукоємної продукції.

Список літератури: 1. Проект Стратегії розвитку України у період до 2020 року. Розроблений на виконання доручення Кабінету Міністрів України Міністерством економіки України за участю центральних органів виконавчої влади, Державної установи «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України» із врахуванням пропозицій, отриманих від громадських організацій. 2. *Беляков В.Н.* К обсуждению проекта Стратегии инновационного развития Украины на 2010-2020 года // Научно-практический бюллетень Державного агентства України з інвестицій та інновацій «Інвестиції та інноваційний розвиток» - Київ, 2009, - №1 - с.29-34. 3. *Дижикант О., Дижикант М.* "Фінансові аспекти інноваційної діяльності" // Вісник Тернопільської академії народного господарства - 2005 - №2, с.104-110. 4. *Ковальчук В.* Основні риси національної моделі інноваційного розвитку України// Вісник Тернопільської академії народного господарства – 2005 -№1-с 24-34. 5. *Петрина М.* Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України // Економіка України - 2006 - №8 - с.35-40. 6. *Шарко М.* Модель формирования национальной инновационной системы Украины //Экономика Украины. - 2005. - №8 - с. 25 – 30.

Подано до редакції 07.12.2010